

A GYÖNGYÖSI-RECEPCIÓ XVIII. SZÁZADI CSÚCSPONTJA

Kovácsnai Sándor: *Gyöngyösiről írt száz magyar versek*

„Janus Pannonius bír Maro lelkével, / Gyöngyösi Homerus bő s szép beszédével” – idéztük a „Gyöngyösi drága gyöngy versei”-t oly csodálattal olvasó klasszika-filológus, Kovácsnai (Tóth) Sándor panegyricusát, illetve a Kemény János emlékezetére írt *Porábúl megéledett Főnix* „kritikai kiadásához” készített bevezetőjének szakértő sorait.¹ Ez utóbbi értelmezésében kifejtett poétikai-retorikai értékfeltárását öntötte verses formába százstrófás dicsőítő költeményében.² A marosvásárhelyi professzor hatalmas lélegzetű felsorolásával összegzi azokat a költői tehetségről, képességről, nyelvi-technikai jártasságról, vers- és szónoklattani ismeretekről tanúskodó versjellemzőket, amelyek Gyöngyösit oly előkelő helyre emelték a költői rangsorban: ha a Múzsák magyarul tudnának, azok is az ő szavával kívánnának szólni. – És XVIII. század végi kortársak mégsem őt olvassák! A „náj módít” már-már Apor Péter dohogó hangján elítélő, Gyöngyösit s vele a hazai hagyományt védő Kovácsnai fontos irodalomszociológiai korélményéről ad számot. A régi jó ízléstől elrugaskodott új közönség között „De mégis kevés van, aki őt forgatja, / Russzót pedig s Voltért inkább apolgatja, / Mint kis leánykáját, ezt úgy csókolgatja, / Még éjjel is Voltért magával hálátja”.

Pedig Gyöngyösi István ezzel a deákossá-németessé-franciássá korcsosuló, önbecsülését és nyelvét vesztett, köntöst-feleséget külföldről hozó, kávé-teát ivó, sóban főttet evő, idegen szavakkal élő magyarságnak e téren is példaként szolgálhat. Műveivel a szép magyar nyelvet menti s igazítja, felismervén, hogy magyar nyelven is minden kifejezhető, s ha valaki verseit olvassa, efelőli kétségei eloszolnak. Míves versei azt bizonyítják, hogy a magyar ész is a helyén van, hiszen a tudományok királyában, a versszerzésben olyan fő tudós elme található a magyarok között, mint Gyöngyösi.

¹ *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, 193, illetve *Porábúl megéledett Főnix*, 289–290. (Mindkettőt kiad. JANKOVICS József és NYERGES Judit, Bp., Balassi Kiadó, 1998, 1999.)

² Lelőhelye és jelzete: Ráday Könyvtár Kézirattára, Bp., K 1.508/XII. SZABÓ T. Attila még csak négystrófiányit ismert a költeményből. Kovácsnai (Tóth) Sándor *Gyöngyösit dicsérvő verse*, Erd. Múz, 1932, 234–235. Kocziány László 210 szakaszos (!) változatából közölt részletet: KOVÁCSNAI Sándor, *Az ész igaz útján. Válogatott írások*, sajtó alá rend. KOCZIÁNY László, Bukarest, 1970, 227–230.

S hogy milyen poétai érdemeket lel állításának alátámasztására?

A gömöri alispánt a Természet szülte versírónak. Művei nyelve ékesen szóló, világos, tiszta s nem homályos. Leírásai természethűek, pontosak, egyszerűek és okszerűek: „Az emberi főhöz nem ragaszt lóképet.” Csak olyan témát választ, amelyet jól ismer, s erőltetés nélkül ki tudja fejezni gondolatait. Stílusával is ezt szolgálja, „keresett cifrázás” nincs szavai közt – sem kendőzés, mint a hiányos erkölcsű lányok orcáján. Hasznost a kedvessel, szépet a jóval arányosan elegyít, a világosság, szabatoság, változatosság és a nyelvhelyesség előírásait szem előtt tartva. Vagyis mindent a poétikai előírásoknak megfelelően, azokhoz igazodva alkalmaz: „Nagy dolgot illendő méltóságos szókkal, / Kicsinyt a kicsinyhez irt-le hasonlókkal, / Ami középszerű, azt ahhoz valókkal, / Egyezvén írása pontban a dolgokkal.”

Sőt, még Gyöngyösi később sokat kárhoztatott szerkesztési hibáival szemben is talál dicsérrivalót: „Legkisebb pontjától minden betűinek / Sok függ, nincs ok nélkül ott helye semminek.”

Nem csoda hát ezek után, hogy Kovásznai Sándor megjobbított szöveggel ki akarja adni Gyöngyösi István megromlott verseit, amelyeknek már nincs becsületük, mindenkitől „mocskoltatnak”. E munka igazában azok feladata lenne, akiknek neve megörökítődött műveiben. Az övé – őseié – ugyan nem, mégsem sajnálja tőle a költséget. Ő ugyanis méltó hálával tartozik neki: Gyöngyösi versei szórakoztatják-üdítik fel szabad idejében, társaságuk a barátokénál is kedvesebb, betegségében doktora s egyben patikája, mind testének s mind lelkének nyugodalmat, épülést szereznek.

Sajnálom, munkádat hogy úgy vesztegették
Budai nyomtatók, kik betűit szedték,
Sok szókat elhagytak, vagy hibáson tették,
A magyar beszédet mivel nem értették.

[...]

Új formában akkor én téged öntelek,
Ha budai rongyból levetkeztethetlek,
Lőcsei köntösben ismét öltöztetlek,
Világ eleiben osztán úgy vezetlek.

Sajnos, ezt már csak a tudós szegedi piarista tanár-kolléga, Dugonics András tudta megvalósítani.